

МЕДІАЦІЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

MEDIATION OF FAMILY CONFLICTS

Янчук А.А., аспірант кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена медіації сімейних спорів. У ній оприлюднена авторська позиція щодо переваг медіації над судовими розглядами, необхідності створення вимог до медіаторів, які займаються вирішенням сімейних конфліктів, їх дотримання і розвитку, при зверненні сторін за сімейною медіацією.

Наведені позиції провідних фахівців з сімейного права України та проведено аналіз їх пропозицій по покращенню медіації при вирішенні сімейних спорів. Звернуто увагу на необхідності обов'язкового досудового звернення до медіаторів для урегулювання сімейних правовідносин, що слугуватиме зменшенню кількості судових справ пов'язаних з дітьми, поділом майна подружжя, які розглядаються роками, та цим самим буде меншим завантаження судами сімейними справами.

Запропоновано посилити до медіаторів вимоги по спеціалізації вирішення сімейних конфліктів, що дозволить оптимізувати вирішення сімейних спорів, повисить її ефективність. Також запропоновано визначити порядок підвищення кваліфікації у медіаторів, які спеціалізуються на вирішенні сімейних справ.

Сумізовано, що застосування медіації позитивно впливає на забезпечення найкращих інтересів дитини, оптимального поділу майна подружжя, призводить до покращення розпорядження правом власності після поділу майна подружжя, збереження відносин.

Висвітлено матеріальні та темпоральні переваги застосування медіації перед судовим розглядом сімейних конфліктів судами України. Сторони спору уникають значних витрат на їх врегулювання, скорочуються строки останнього.

Водночас відсутність обов'язковості медіації та підвищення вимог до спеціальностей медіаторів, розуміння медіації по урегулюванню сімейних відносин з боку учасників цих відносин призводить до виникнення багатьох проблем серед яких довготривалі судові спори, що в кінцевому результаті призведуть до очевидних результатів, ще більшого погіршення відносин між учасниками сімейних правовідносин.

Ключові слова: медіація, досудове врегулювання, сімейний конфлікт, вирішення спору, альтернативне вирішення сімейних спорів.

This article is dedicated to mediation of family disputes. In this article there is presented the author's opinion in respect to advantages of mediation over judicial consideration, necessity of establishment of requirements to mediators that deal with settlement of family conflicts, their following and development, while addressing of the parties for family mediation.

There were presented positions of leading specialists in the family law of Ukraine and there was made the analysis of their prepositions in respect to improvement of mediation in settlement of family disputes. There was paid attention to necessity of obligatory prejudicial addressing to mediators for settlement of family legal relations that will promote decrease in the number of judicial cases that are connected with children, division of the property of a married couple and that are being considered during years, and in this way there will be decrease in load of courts with family cases.

It was suggested to increase requirements to mediators concerning specialization in settlement of family disputes, what will make it possible to optimize settlement of family disputes and will increase its efficiency. At the same time, it was suggested to fix the order of qualification development for mediators that specialize in settlement of family cases.

It was summed up that application of mediation has positive influence on providing of the best interests of a child and optimal division of the property of a married couple, it will bring to improvement of disposition of the right of ownership after division of the property of a married couple.

There were shown material and temporal advantages of application of mediation in comparison with judicial consideration of family conflicts by courts of Ukraine. The parties avoid significant expenses for their settlement, the term of the latter is shortened.

At the same time, absence of obligation in mediation and increase of requirements to specialities of mediators, understanding of mediation in settlement of family relations from the part of participants of such relations cause many problems, among which there are long-duration court disputes, which will bring to obvious results of even greater deterioration of relations between participants of the family legal relations.

Key words: mediation, prejudicial settlement, family conflict, settlement of a dispute, alternative settlement of family disputes.

Постановка проблеми. За роки незалежності України більшість сімейних конфліктів вирішуються за допомогою суду. Проте, цей спосіб вирішення не завжди є оптимальним, тривалим, болучим та інколи безперспективним для одного із учасників сімейної суперечки.

Питання вирішення спору за допомогою медіації при вирішенні сімейних конфліктів набуває особливої актуальності з огляду на необхідність подальшого вдосконалення підходів до досудового врегулювання спірних питань, що виникли в учасників сімейних правовідносин. Прийняття Закону України «Про медіацію» [1] майже не вирішило проблем вирішення сімейних спорів шляхом залучення медіаторів для проведення медіації. Наслідком цього не вирішення є переважне продовження вирішення цих спорів судами. Судовий розгляд сімейних спорів має достатню кількість недоліків, а саме як показує практика на суддів збільшено навантаження в тому числі й психологічне, вони (судді) поглинають у дріб'язкових справах, страждає якість правосуддя, фінансова складова у вигляді судового збору, витрат на правову допомогу адвоката призводить до погіршення пріоритетності коштів, які

учасники сімейних відносин можуть акумулювати в інші напрямки свого приватного життя, не прогнозованість результату судового розгляду справи через зміну судової практики, відсутність об'єктивної можливості оскаржити незаконні судові рішення першої та апеляційної інстанції через діючі касаційні фільтри визначені Цивільним процесуальним кодексом України, унеможливлення уточнювати свою позицію на пізніх стадіях судового розгляду, зловживання підсудністю стороною позивача, зловживання процесуальними правами направлене на тривалий розгляд спору, звільнення головуєчого судді та необхідності починати судовий розгляд з самого початку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіацію досліджувало ряд національних вчених, серед яких Дяченко С.В., Красіловська З.В., Крестовська Н.М., Корінний С.О., Леко Б. А, Мазаракі Н.А., Озерський І.В., Партнета О.П., Токарева К.С., Явор О.А., Яворська О.С., Ясиновський І.Г.

Питання вирішення спорів за допомогою медіації є досить поширеним та тривалим в сучасній Україні. Проте легально поняття медіації відбулося лише в Законі Укра-

їни «Про медіацію», який набув чинності 15.12.2021 року. Згідно його преамбули його він був створений для визначення правових засад та порядку проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Досліджуючи запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України Дяченко С.В. вірно зазначив, що: *«Всі визнані державою способи врегулювання правових спорів слід розглядати у взаємозв'язку і взаємодії в межах єдиної системи, основною метою функціонування якої є забезпечення безперешкодної реалізації суб'єктивних прав шляхом розгляду і вирішення правових спорів. Зважаючи на те, що медіатор не здійснює своїх прав і не уповноважений приймати зобов'язальні рішення щодо сторін, медіацію слід розглядати як не юрисдикційну форму захисту прав. Впровадженню посередництва в цивільний процес України нині перешкоджає низка причин, а саме: низька правова культура населення, без якої неможливо провести реформи щодо запровадження певного правового інституту; низький рівень довіри до цієї послуги, пов'язаний із недостатньою обізнаністю населення про переваги медіації як альтернативного способу вирішення спору; бажання однієї зі сторін задовольняти лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; добре сформована позиція суспільства, що звернення до суду є єдиним способом вирішення спору; відсутність правової бази та фінансової підтримки, оскільки будь-які реформи потребують значних витрат»* [2].

Розглядаючи закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та на Україні Явор О.А. висловив обґрунтовану позицію, яка полягає в тому, що: *«Основною відмінністю сімейної медіації від інших видів вирішення спорів, в умовах розвитку системи освіти, є її недирективність. Медіація лише використовує право на відміну від традиційних способів, що засновані на правовому регулюванні. Гнучкий і демократичний спосіб вирішення спорів, заснований на добровільній участі сторін, створює сторонам умови для контролю не тільки за процесом розробки й прийняття рішення, але й за якістю цього рішення, гарантуючи їм повну конфіденційність, забезпечуючи збереження репутації і можливість конструктивної взаємодії в майбутньому»* [3].

Розкриваючи актуальні проблеми цивілістики в частині теми «Медіація в сімейних спорах» Яворська О.С. постулювала, що сімейна медіація повинна ґрунтуватися трьома принципами: 1) забезпечення прав та інтересів неповнолітніх дітей; 2) баланс сил учасників спірних правовідносин. Медіація не може проводитися при явній нерівності сторін із соціального та (або) економічного погляду, а також у разі якщо має місце насильство в сім'ї й (або) жорстоке поводження з дітьми; 3) при врегулюванні сімейного спору в процесі медіації велике значення мають особистісні «позапорові» аспекти, що позначається на порядку проведення процедури. Як наслідок, найбільш оптимальною моделлю сімейної медіації є терапевтична модель. Для її повноцінної реалізації медіатора потрібна особлива підготовка в галузі загальної та сімейної психології. Як приклад спеціальних вимог до медіації в сімейних конфліктах науковець приводить досвід Австралії, в якій існують ці вимоги до сімейних медіаторів [4].

Іншим не менш важливим висновком Яворської О.С. є обґрунтування здійснювати сомедіації та залучення медіаторів з урахуванням гендерної ознаки. Вважаю, що така сомедіація дозволить бути більш відкритим кожному з учасників сімейного конфлікту.

Досліджуючи роль сімейної медіації у профілактиці домашнього насильства Зінсу О.І. виокремила сімейну медіацію як профілактику домашньому насильству, та потребу її доводити до населення як альтернативний шлях вирішення спорів [5].

Метою статті є здійснення аналізу доцільності медіації при вирішенні сімейних конфліктів в поза судовому порядку, пропозиції покращення медіації при вирішенні спірних питань, що виникають в учасників сімейних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Сімейні конфлікти як і інші спори між фізичними особами не є винятком серед спорів, що можуть вирішитися за допомогою медіації.

До набуття чинності Закону України «Про медіацію» населення України вирішувало свої сімейні правові конфлікти як правило доволі рідко без звернення до суду. Це пояснювалося тим, що учасники цих конфліктів не розуміли того, що подібне можливо вирішити без суду завдяки звернення до фахового юриста сторонами конфлікту.

Починаючи з грудня 2015 року по жовтень 2023 року за добровільним врегулюванням конфлікту до мене як спеціаліста в сімейних спорах, було здійснено до 20 спільних звернень сторін сімейних конфліктів, що мали намір добровільно врегулювати їхні сімейні правовідносини згідно з чинним законодавством. Такі звернення учасники сімейних правовідносин, як правило, пояснювали тим, що хотіли почути думку особи аби розуміти майбутній результат вирішення спору.

Перевагою медіації в Україні перед розглядом сімейного спору в суді можливо назвати: 1) добровільність; 2) конфіденційність. Наприклад, майже немає сімейних спорів, що розглядаються в порядку закритого судового засідання і суть конфіденційності суттєво втрачається.

Темпоральні переваги медіації перед судовим розглядом сімейного конфлікту. В сучасних реаліях України можливо чітко для себе зрозуміти, що медіація стала набагато швидшим та ефективним процесом вирішення конфлікту ніж в суді. При аналізі мережі Інтернет можливо побачити, що весь процес медіації триває від двох годин до декількох тижнів.

Середній час вирішення судового спору загальним судом саме в момент розгляду справи в 2020 році склав 287 хвилин [6]. Проте, загальна середня тривалість розгляду судом справи за 2022 рік складає 252 дні [7]. При цьому слід відокремити, що з практичного досвіду багато залежить і від регіону де знаходиться суд, предмету сімейного спору, завантаженості судді, присутність учасників судового розгляду та їх представників, інші фактори (повітряна тривога, Covid-19, лікарняні та інше). Не менш важливим, що впливає на тривалість розгляду сімейного конфлікту судом є звільнення судді по різним причинам, та, як наслідок, справа буде розглядатися з самого початку. Протягом січня – вересня 2023 року було звільнено 266 суддів [8].

На практиці в процесі моєї адвокатської діяльності середня тривалість розгляду сімейного спору триває не менше ніж два роки. Це пов'язано з різними причинами, в тому числі з підстав перелічених вище.

Матеріальними перевагами позасудового вирішення конфлікту можливо виокремити витрати учасників на розгляд судового спору, погіршення стану речей за період вирішення спору через заборону їх використовувати або розпоряджатися на підставі ухвали суду.

З практичного досвіду та аналізу зробленого за допомогою алгоритмів, що використовує Google вбачається, що середня вартість послуг медіатора за весь процес медіації для всіх учасників разом складає 10 000 гривень, в той час, як на вирішення сімейного спору з матеріальними вимогами витрати одного учасника на судовий розгляд сягають від 15 000 гривень.

Доцільність медіації, а не вирішення конфлікту в судовому порядку. Медіація, в свою чергу, дає більше переваг ніж судовий розгляд. Серед цього можливо виділити таке як узгодженість зустрічей для проведення медіації, вільний вибір медіатора, зміну позиції сторони в зручний

для неї час. Іншими словами, сторони не обмежені тими обмеженнями, що встановлені Цивільним процесуальним кодексом України. Медіація не передбачає примусу направлено для прийняття в ній участі.

Бондаренко-Зелінська Н.Л. акцентувала актуальність медіації через відсутність інколи законодавчого регулювання спірного питання, а саме вчена зазначила, що значний обсяг сімейних конфліктів знаходиться поза межами правового регулювання, тому в ході сімейної медіації основним орієнтиром для примирення виступають не норми права, а норми моралі, в тому числі і суб'єктивні уявлення сторін конфлікту про добро, зло, справедливість тощо. Водночас рішення, прийняте сторонами за результатами медіації, не повинно суперечити закону [9, с. 160].

Дійсно, законодавство не завжди має відповідь на відносини між подружжям, колишнім подружжям, усиновителями, опікунами та іншими особами сімейних правовідносин. Навіть з точки зору розгляду судової справи суддям інколи складно ухвалювати рішення по суті спору через призму відсутності законодавства.

Судді при розгляді справ рекомендують учасникам сімейних спорів мирно урегулювати конфлікт між собою і це вони пояснюють тим, що лише самі учасники знають дійсні обставини справи (як жили сторони, відношення батьків до дитини, відношення подружжя до майна). В своєму інтерв'ю суддя Шевченківського районного суду міста Києва Мальцев Д.О. повідомив, що з десяти сімейних справ до трьох справ закінчуються підписанням мирової угоди [10].

Вибір медіатора є важливим аспектом з цієї точки зору, що не кожний медіатор розуміє зміст та суть сімейного законодавства, приклади застосування тієї чи іншої норми права в період звернення до нього сторони медіації.

Як вірно зазначив Леко Б.А., що наразі тисячі посередників пропонують свої послуги в різних галузях, але тільки 5% із них працюють у сфері сім'ї та розлучень. Як і в багатьох спеціальностях, нагляду і регуляції в медіації немає, і будь-хто може оголосити себе посередником у справі розлучень, головне – мати певний професійний рівень [11, с. 30].

Хоч профільним законом про медіацію і передбачено можливість ставити додаткові вимоги до медіаторів, яких будуть вносити до реєстрів. Проте, це не вирішує проблеми без конкретизації в частині практичного досвіду закріпленого законодавством. Прикладом таких вимог можливо взяти вимоги до осіб, що виявили бажання стати не тільки адвокатом, а і суддею. Такі особи повинні мати роки в юридичному напрямку і підтвердити це відповідним практичним досвідом.

Аналізуючи реєстр медіаторів Національної асоціації медіаторів України [12] бачимо, що медіатори по сімейним спорам виступають фізичні особи з основним напрямком: політолог, психолог, аудитор, соціолог, економіст, юрист. Правників в реєстрах медіаторів зі спеціальністю «сімейних конфліктів» найбільше. Складову сімейного конфлікту складає психологія та норми права, що регулюють сімейні правовідносини. При цьому згідно сертифікатів переглянутих медіаторів вбачається не постійне підвищення кваліфікації шляхом проходження спеціальних курсів.

Вважаю, що медіатором сімейних конфліктів може стати медіатор, який має повну вищу юридичну та психологічну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років, з них досвід представництва в загальних судах один рік, досвід роботи сімейним психологом один рік. Та після отримання дозволу на здійснення медіації в сімейних кон-

фліктах такий медіатор повинен підвищувати кваліфікацію не менше ніж один раз на два роки по напрямку вирішення сімейних спорів.

Вищезазначені вимоги пояснюються тим, що маючи практичний досвід врегулювання сімейних спорів медіатор під час медіації використовуватиме не тільки законодавство, а і інші навички здобуті в період своєї практичної діяльності, в тому числі і практичні навички психолога.

Необхідність періодично підвищувати кваліфікацію мною пояснюється взяттям за аналогію існування цих вимог по підвищенню кваліфікації у адвокатів, суддів, прокурорів, нотаріусів. Таке підвищення дозволить оновлювати знання, розширити професійні знання, забезпечить інформацією по змінам та підходам при вирішенні сімейних конфліктів.

Гаро Г. та Архіпова А. здійснюючи аналітику щодо запровадження судами України спеціалізації суддів з розгляду сімейних справ [13] висвітлили актуальність необхідної спеціалізації. На рівні Верховного Суду Касаційного цивільного суду активно здійснюються відповідні обговорення створення спеціалізації по вирішенню сімейних справ.

Досліджуючи перспективи обов'язкової медіації в Україні через досвід Ізраїлю Островська Л.А., Сулейманова С.Р., аргументовано розкрили сутність медіації те необхідність на законодавчому рівні зробити її обов'язковою. Зокрема, це дозволить виявити справжні інтереси учасників, зменшить рівень їх негативних емоцій та у випадку негативного закінчення медіації сторони більш ретельно підійдуть до вирішення сімейної суперечки [14].

Вважаю є необхідним зміни до законодавства в частині створення обов'язкової медіації в окремих категоріях сімейних конфліктів серед яких виокремлюю визначення місця проживання дитини, усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, поділ майна подружжя. Ці спори є найбільш болючими в учасників сімейних справ, тривають не менше ніж півтора роки. Проте, такі запропоновані зміни у законодавстві потрібно здійснювати з відтермінуванням, що дозволить практикам підготуватися до майбутніх викликів.

Висновки і перспективи щодо подальших досліджень. Застосування інституту медіації при вирішенні сімейного конфлікту між учасниками цих правовідносин дозволить їм швидко та більш об'єктивно вирішити спірні ситуації, сторони з більшою вірогідністю залишаться в нормальних відносинах між собою, будуть забезпечені найкращі інтереси дитини.

Обов'язковість медіації як досудова стадія вирішення сімейних спорів дозволить розвантажити суди. Учасники цих суперечок не будуть публічно розкривати історію своїх конфліктів та це буде слугувати одним із факторів збереження репутації, подальшого збереження відносин.

Підвищення вимог медіаторів, які матимуть право займатися вирішенням сімейних спорів дозволить більш об'єктивно підходити до мирного урегулювання і збереження відносин між учасниками правовідносин.

Перспектива дослідження в цьому напрямку є. На законодавчому рівні медіація є новим інститутом. Не один науковець досліджує інститут медіації до набрання чинності спеціальним законодавством та після набрання ним чинності, в тому числі і в площині сімейних спорів. Отже, існує проблема на різних рівнях (практики, теорії). Ми переконані, що дослідження науковцями медіації призведе до змін законодавства під сучасний рівень, збільшить вимоги до відбору медіаторів.

ЛІТЕРАТУРА

- 3У «Про медіацію». Верховна Рада України. Закон № 1875-ІХ 16.11.2021 року. Прийнятий: 16.11.2021 року. Набрання чинності 15.12.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
- Дяченко С.В. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: Судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 2 за 2020 рік. С. 121. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/32.pdf.

3. Явор О.А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та на Україні. Аналітично-порівняльне правознавство №1 (2021). URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/235799>.
4. Яворська О.С. Медіація в сімейних спорах. Історико-правовий часопис, 2013, № 2. с. 82. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1835/1/2%20javorska%2c%20demchuk.pdf>.
5. Зінсу О.І. Роль сімейної медіації у профілактиці домашнього насильства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. с. 460. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/85.pdf>.
6. Ухвала Першої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 13.01.2021 року № 48/1дп/15-21. URL: <http://surl.li/mh1fl>.
7. Рішення Вищої ради правосуддя 23.05.2023 року № 515/0/15-23. URL: <http://surl.li/mh1fs>.
8. Вища рада правосуддя. 266 суддів звільнено з початку 2023 року. 11.10.2023 року. URL: <https://hcj.gov.ua/news/266-suddiv-zvilneno-z-pochatku-2023-roku>.
9. Бондаренко-Зелінська Н. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 160. URL: <http://surl.li/mh1gh>.
10. Мальцев Д.О., Назаренко М.В. Роль судді у розгляді сімейних спорів. Вища школа адвокатури. 03.09.2021 року. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/rol-suddi-u-rozglyadi-simejnyh-sporiv>.
11. Лєко Б.А. Медіація в сімейних конфліктах і розлученнях. Журнал «Підприємництво, господарство і право». 5/2017. с. 30. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/5/7.pdf>.
12. Реєстр медіаторів – членів НАМУ. URL: <https://namu.com.ua/ua/members>.
13. Архіпова А.О., Гаро Г.О. Щодо запровадження судами України спеціалізації суддів з розгляду сімейних спорів. Вища школа адвокатури. 23.10.2022 року. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shodo-zaprovadzhennya-sudamy-ukrayiny-spetsializatsiyi-suddiv-z-rozglyadu-simejnyh-sprav>.
14. Островська Л.А., Сулейманова С.Р. Перспективи обов'язкової медіації в Україні: Досвід Ізраїлю. *Юридичний науковий електронний журнал* № 7/2021. с. 104. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/26.pdf.